

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

maken. In de discussie wordt nagedacht over Stans tekeningen als sublimatie van agressie. En over kunst in het algemeen als preverbaal communicatie van primitieve emoties en affect, als een uiting van datgene waar geen woorden voor zijn. Een lid van het publiek merkt op, vrij geciteerd naar filosofe Susanne Langer, dat kunst, zodra die 'begrepen' kan worden, dood is. Het komt bij me op dat we ons op het grensgebied van psychoanalyse en filosofie bevinden en ik vraag me af hoe ik me verhoud tot deze grensvervaging. Is dit nu juist de meerwaarde van het psychoanalytische gedachtegoed, of raken we zo wel erg ver af van de realiteit van psychoanalytische behandelingen? Tot een conclusie kom ik nog even niet, de volgende presentatie van Cataline Bronstein vult me met nieuwe indrukken en sensaties.

Waar Donalds paper ging over een jongen die narcistische wonden trachtte te voorkomen door zijn lichaam in te zetten als wapen tegen een *ander* lichaam, beschrijft Catalina de behandeling van een jonge vrouw die agressie inzet tegen haar *eigen* lijf. Catalina wijst ons erop dat de term 'pijn' inherent een duaal begrip is dat verwijst naar zowel een lichamelijke als een mentale ervaring. We ondergaan, samen met Caty, de secundaire 'martelgang' van een behandeling met hevig zelfdestructief gedrag van de patiënte, en staan stil bij het dwingende effect van dergelijke symptomen. Verschillende hypothesen worden voorgedragen voor de specifieke overdrachtsrelatie die ontstaat. Donalds woorden 'The goal of sadism is to control the other' blijven bij me hangen. Ik begrijp dat het gaat over macht en over angst. Angst overgeleverd te zijn aan de macht van de ander. Om de macht over Caty te behouden moet patiënte haar steeds choqueren, verlammen en tegelijkertijd ook tot specifieke actie aanzetten. Een kwellende re-enscenering van een vroege dyade in de binnenwereld van patiënte, begrijp ik. Maar, vraagt een lid van het publiek zich af, hoe praten we met patiënten die zelf juist geen

woorden, maar hun *lichaam* inzetten om ons te controleren? Het stelt me gerust niet de enige te zijn die probeert een verbinding te leggen tussen theorie en praktijk. Donald en Cathy zijn eensgezind in hun antwoord dat, als het lukt om contact te maken met de onderliggende angst en daar woorden aan te geven, het voor de patiënt steeds minder nodig wordt om terug te vallen op agressie en sadisme. Ha. Ik adem uit. Deze conclusie kan ik volgen. Ik voel me 'landen' op deze planeet en constateer, ja, er is nog veel nieuw voor mij, maar een *alien* ... dat ben ik toch ook weer niet. Al met al een ervaring die smaakt naar meer. Een aanrader voor eenieder die zich graag voedt met psychoanalytische kost.

In varietate concordia

Verslag van

5^e Biënnale van de International Society of Transference-Focused Psychotherapy
[Barcelona, 30 september tot en met 2 oktober 2018]

ESTHER SPUJIBROEK

Barcelona leek in de overgangsdagen van september naar oktober 2018 het centrum van dialectiek. Buiten kleurden de straten geel en rood, tegen een achtergrond van pittoreske balkons behangen met banieren vol leuzen die pleitten voor een separaat Catalonië.

En tegelijkertijd verzamelden zich binnen de muren van het Medical Centro ruim driehonderd psychiaters, psychologen en psychotherapeuten uit 25 landen voor het 5^e tweejaarlijkse congres van de International Society of Transference-Focused Psychotherapy (ISTFP) dat zich opmaakte voor een samenzijn in het zoeken naar verbinding. En waar de Catalaanse separatisten het zonder

hun voorman Puigdemont moesten stellen, kon het ISTFP zich verheugen op de aanwezigheid van het voltallige TFP-bestuur in levenden lijve, inclusief de inmiddels negentigjarige grondlegger Otto Kernberg, die zijn stem op vele momenten liet horen.

Dit geelrode decor vormde een externe realiteit waarin de stad en haar verkeer geheel ontwricht waren, waar letterlijk geen congresganger omheen kon, dat vroeg om creatieve manieren om toch ter plaatse te kunnen zijn.

Een symbolischer decor dan dit Barcelona voor het ISTFP-congres is eigenlijk niet te bedenken. Dit stond immers ook volop in het teken van de externe realiteit. Samen met het zoeken naar verbinding met aanpalende therapiescholen (voornamelijk *mentalisation based treatment* (MBT) en psychoanalyse), zonder verlies van eigenheid, vormde dit de rode draad van deze editie van de tweejaarlijkse conferentie. Het congresprogramma zelf was daarbij een toonbeeld van creativiteit van de ISTFP, dat tot uiting kwam in de uiteenlopende vormen om het TFP-gedachtegoed en de TFP-praktijk te belichten: introductiecurssussen, workshops variërend van cijfers en grafieken tot het kijken naar kunst, delen van ervaringen met toepassingen van TFP buiten de klassieke setting, supervisie *on the spot*, plenaire lezingen en discussies over doorontwikkeling van de TFP.

Samengevat ging het over de noodzaak om voldoende empirische data te blijven genereren om erkenning van de TFP in de gezondheidszorg te waarborgen, en aansluiting te houden bij richtlijnontwikkelaars en zorgverzekeraars. Over de behoefte zich te blijven voeden met belangrijke elementen en nieuwe inzichten uit de <moederschoot> van de psychoanalyse (een palet van ideeën over het voetlicht gebracht in de plenaire voordracht van Gerhard Dammann). En tevens over de wenselijkheid om TFP begrijpelijk en toepasbaar te maken als behandelmethodiek voor een breder scala aan hulp-

verleners, waardoor meer patiënten kunnen worden bereikt. Immers: nog steeds wordt TFP ervaren als moeilijk te leren aan supervisanten, maar ook als een pittige therapievorm voor patiënten. Er werd gezamenlijk nagedacht over de positie van de TFP binnen het psychoanalytische opleidingsveld. Is TFP een opstap of juist een vervolgstap binnen een analytische opleiding? De meningen hierover liepen uiteen.

Maar ook is de afgelopen jaren een vertaalslag gemaakt van de één-op-één klassieke TFP-therapie naar andere settingen. Zoals TFP-groepstherapie, of het gebruikmaken van TFP-principes op maat gemaakt voor specifieke situaties, zoals psychiatrische beoordelingen binnen de consultatieve of crisisdienst, of medicatieconsulten. Richard Hersch was een van de sprekers tijdens een workshop over TFP in de klinische psychiatrische praktijk, waarover hij reeds publiceerde.¹ Tevens zijn in diverse landen verschillende initiatieven ontplooid om TFP als gemeenschappelijk referentiekader te gebruiken voor hulpverlenernetwerken binnen en buiten psychiatrische gezondheidszorginstellingen (vergelijkbaar met de AMBIT-methodiek vanuit de MBT).

TFP toonde zich ook een vitale therapiestroming. Was het twee jaar geleden nog een punt van controverse toen Otto Kernberg op de vierde biënnale meer aandacht bepleitte voor de externe realiteit in de therapiekamer, anno 2018 is dit punt beslecht. In 2016 was zijn pleidooi aanleiding tot discussie over hoe de aandacht voor de externe realiteit zich zou verhouden tot belangrijke andere aspecten uit de TFP zoals focus op de binnenwereld en neutraliteit. Twee jaar verder is dit geen punt van frictie meer. Eve Caligor lichtte in haar plenaire lezing toe dat de aandacht voor de externe realiteit zeer goed past in het theoretisch denkkader, en juist belangrijk is in het licht van deze neutraliteit. Onderdeel van het probleem van patiënten met een borderline-persoonlijkheidsorganisatie is immers het ontkennen

HERSH, R.G., CALIGOR, E., & YEOMANS, F.E. (2016). *Fundamentals of transference-focused psychotherapy: Applications in psychiatric and medical settings*. Cham: Springer International Publishing.

Sabotage

Verslag van

Lemion symposium «Sabotage ... de
therapie mag niet tot verandering leiden»
[Amsterdam, 5 oktober 2018]

INGRID GROENENDIJK

‘Wat hebt u gedaan om eerdere therapieën te ondermijnen, al dan niet bewust?’. In de TFP-opleiding (*transference focused psychotherapy*) leerde ik in de contractfase deze weinig sympathieke vraag aan de patiënt te stellen. De eerste keren dat ik dat deed, kwam het er nogal benepen uit. Ik wist dat ik de kans liep meteen in een negatieve overdrachtsconstellatie terecht te komen en ik was er niet zo zeker van of ik die wel zou kunnen hanteren. Een bijdehante patiënte zou me zomaar de volgende tegenvraag voor de voeten geworpen kunnen hebben: ‘En hoe heeft u in eerdere therapieën de genezing van uw patiënt in de weg gestaan?’. Precies deze ongemakkelijke vragen werden op de studiedag aan de orde

gesteld: 'Hoe kunnen patiënt en therapeut (vaak onbedoeld en onbewust) verandering saboteren?'. De eerste sprekers belichtten dit met name vanuit de dynamiek van de patiënt terwijl de laatste sprekers ingingen op de bijdrage van de therapeut aan stagnerende processen in een therapie. Dagvoorzitter Frans Schalkwijk bracht een samenhangend kader aan met zijn eerste en laatste lezing. Tijdens de dag werden op drie momenten illustratieve filmfragmenten vertoond, die ingeleid werden door Harold van Megen (oprichter van de Stichting Psychiatrie en Film).

Na de psychoanalytisch georiënteerde inleiding van Schalkwijk, kwam Ger Keijsers met een cognitief-gedragstherapeutisch perspectief op motivatieproblemen bij patiënten. In hoog tempo besprak hij motivatietechnieken in 'standaard' cognitief-gedragstherapeutische behandelingen en in situaties waar sprake was van patiënten met een 'lastige' interactiestijl. Er was overeenstemming tussen Keijsers en de andere sprekers over de noodzaak van aandacht voor impliciete of geautomatiseerde processen in therapie om te kunnen komen tot verandering. Een groot verschil was de weg waarlangs men dacht dit te kunnen bereiken.

Nelleke Nicolai gaf het publiek pittige kost te verteren. Ze besprak een «niet slecht lopende psychotherapie» waar plots sprake was van stagnatie en suïcidaliteit bij de patiënt. Nicolai zette uiteen welke intrapsychische en interpersoonlijke mechanismen deze (zelf)destructieve wending kunnen verklaren. Hierbij lichtte zij onder andere het mechanisme van «de innerlijke saboteur» (Ronald Fairbairn) en de ondermijnende invloed van niet onderkende schaamte toe. Nicolai besprak vervolgens helpende, op alliantie gerichte richtlijnen om suïcidaliteit te kunnen hanteren.

Muriel Vermeulen gaf ons een levensecht inkijkje in haar werk met niet-mentaliserende adolescenten en hun vaak ongeregelde leven waarbij ze lange perioden kunnen schitteren door afwezigheid en tegelijkertijd kunnen